

proces upravo zato što "cikličnost ratnog iskustva" u njemu igra tako važnu ulogu: iza svakog lokalnog i svjetskog rata slijede razdoblja "otrežnjenja", razočaranja, krize društvenih ideala, ali ne i trajno, radikalno odbacivanje ratničkih vrijednosti kao uporišta muškog identiteta i autoriteta — veličanje snage, tehničke nadmoći, zajedničke lojalnosti, odvažnosti, avanturizma, brutalnosti. O istome svjedoči i činjenica da su pijetet prema žrtvama palim u borbenim redovima, pamćenje vojskovođa i prijelomnih bitaka u postizanju osjećaja nacionalnog jedinstva, prisutnost ratničkih vrijednosti i militarne ikonografije neotuđiv dio potkulture mladih. Rešić je uvjerljivo pokazao kako je uz brojne razumljive i opravdane razloge za ogorčenost upravo nespremnost veterana da se i sami odreknu mita o ratnom volontiranju kao testu muževne hrabrosti, časti, kolegijalnosti i domoljublja — koji su prokazali kao puki proizvod popularne američke kulture, roditeljske glorifikacije boraca iz Drugoga svjetskog rata — uvjetovala da se osjećaju iznevjereni, neshvaćeni i protjerani iz sustava mirnodopskih vrijednosti. Upravo je mit o posebnosti, neizrecivosti i neprenosivosti autentičnih veteranskih iskustava široj javnosti i pobunjenim studentima pacifistima bio preduvjet da se veterani identificiraju s ulogom žrtve koju je s vremenom nametnuo općedruštveni diskurz psihologiziranja i traumatiziranja, a ne s ulogom krivično odgovornih subjekata u politički osjetljivom diskurzu o ratnim zločinima i ratnim zarobljenicima. Stručna je javnost, posebice istraživanja o raširenosti PTSP-a, pripomogla da se javna rasprava s teme uzroka rata i njegova doprinosa produbljivanju hladnoratovskih napetosti prebaci na problem saniranja teških mentalnih posljedica američkog poraza za naciju u cjelini. Teza o (ne)posrednoj traumatiziranosti svih slojeva društva pretvorila se u moćnu epistemološku matricu koja se trudila objasniti nove oblike nasilja, porast brutalnosti i maloljetničke agresivnosti, te američku fascinaciju nasiljem i oružjem u 80-tima i 90-tima. Pritom se malo tko, poput Sanimira Rešića, iznova vratio ispovijedima vijetnamskih veterana ne bi li dokučio koji to identifikacijsko-iskustveni, individualni i rodni, egzistencijalni i kulturološki procesi uvjetuju da se preživjeli ratnici od duboko "ogorčenih i bijesnih ljudi" s vremenom pretvaraju u promotore "mita o neposrednom ratnom iskustvu" kao neotuđivu dijelu muške endogeneze, u čuvare digniteta borbenog angažmana koji tek u miru nadograđuju i preosmišljavaju, a rjeđe podrivaju, ratn(ičk)e vrijednosti.

Renata JAMBREŠIĆ KIRIN

Dvanaest je tekstova, napisanih i objavljenih u razdoblju od 1990. do 2000. godine, ukoričeno u knjigu koja svojom deskripcijom političke svakodnevice nastoji razotkriti odnos političkih rituala, tradicije i povijesnih mijena različitih fenomena, poput promjene simboličkih repertoara ili režimski preferiranih simbola u hrvatskom kulturnom kontekstu.

Metodološki se izmjenjuju diskursi političke antropologije, etnologije svakodnevice, dok se osobna sjećanja te su literarni tekstovi poput Matoševih i Krležinih ilustracije pojedinih pojava.

"Rituali, simboli, politika" uvodni je članak kojim autorica uvodi političku antropologiju kao dio suvremene antropološke prakse, koja u gotovo svim društvima pronalazi političke rituale, a njihovo istraživanje omogućuje slojeviti prikaz naše svakodnevice.

Dunja Rihtman-Auguštin, Ulice moga grada, Antropologija domaćeg terena, Biblioteka XX vek, Beograd 2000., 285 str.

Ostali su tekstovi podijeljeni u tri cjeline. *Prostor: konkretizacija prostora*, prva je cjelina s člancima "Ulice moga grada" i "Spomenik na glavnome trgu", koji je objavljen prvi put. Riječ je o člancima koji upisivanjem simboličkih sadržaja u prostor u kojem živimo zorno prikazuju upletanje vladajuće ideologije u arhitekturu. Preuzimajući pojam arhitekture, autorica pokazuje kako politički procesi utječu na semiotičke. Tako promjene imena ulica ili spomenika odražavaju politički, ali i pučki komunikacijski kod.

Drugi dio knjige čine članci objedinjeni u poglavlje *Vrijeme: upravljanje ritmovima*.

"Metamorfoze socijalističkih praznika" interpretacija je socijalističkih praznika koji su slijedili ritam tradicionalnih blagdana, izumljujući istodobno nova značenja već postojećih rituala. Svakodnevnica otkriva usporedno svetkovanje ljudi te odustajanje socijalističkoga režima od intervencije u područje individualnoga. "Kako je umro Osmi mart" analiza je slavljenja Dana žena, koji autorica povezuje s karnevalskom inverzijom spolova, zaključujući kako je pučka razina slavila 8. marta u socijalističkoj Jugoslaviji bila "ispušni ventil ženskih nezadovoljstava i mogućih političkih otpora", koji su potvrđivali neravno prava status žena.

Dugogodišnje zatamljivanje i naglo buđenje božićne pobožnosti devedesetih u Hrvatskoj, tema je članka "Djed Mraz u tranziciji". Božić postaje nacionalno obojen blagdan sa svim rekvizitima političkog inventara kojima Hrvatska obiluje u prošlom desetljeću. Autorica smatra da je riječ o reakciji na dekristijanizaciju i zatiranje vjerskog obrazovanja u socijalističkome razdoblju, ali i o političkoj modi što ju je inaugurirala vladajuća stranka. Dunja Rihtman-Auguštin upozorava na nedovoljno istraživanje građanskih božićnih običaja te na proces u kojemu se nacionalni identitet konstruira u okvirima nacionalne ideologije, koja simbole bira iz tradicije i folklor.

Mentaliteti su posljednja cjelina knjige kojoj je provodna nit predodžba o zemljopisnom i kulturnom području u kojemu živimo. "Junaci i klijenti" je članak koji u svom uvodnom dijelu donosi pregled istraživanja mentaliteta u okviru antropološke i etnografske znanosti, od teorije o kulturi i ličnosti do suvremene povijesti mentaliteta, koja odustaje od unimodalnih konstrukcija nacionalnih karaktera u prilog istraživanja određenih populacijskih skupina u izabranom povijesnom razdoblju. Na tom je tragu i autoričin izbor novinskih osmrtnica kao građe na kojoj se može interpretirati fenomen junaštva, u ovom primjeru ratnog. Rađanje mitologije junaštva te analizu klijentelizma autorica povezuje s pojmovima legalnog i legitimnog, koji u Hrvatskoj devedesetih godina pružaju izvanrednu priliku za istraživanje krize legalnosti u korist dominantne predodžbe pravde, inače karakteristične za mediteranske krajeve.

Članak "Susjedi između dva 'ako'" opisuje institucije susjedskih odnosa i odnosa umjetnoga srodstva, na primjerima kazivanja o toj temi. Tradicionalne društvene institucije mjesto su stalnog sukoba, ali i napora za dijalogom koji onda dovodi do tolerancije, što autorica prepoznaje kao mogući put za uspostavljanjem tolerancije u ratnim razdobljima, poput onoga u Hrvatskoj, kada su se susjedi ponovno sukobili, no ovoga puta krvavije.

"Zašto i kako se grozimo Balkana" i "Hrvatski prijemor: Mediteran — Dunav — Balkan" tekstovi su u kojima autorica ispituje stereotype Balkana i Mediterana. Zanima je otkad je suvremeni stereotip Balkana kao negativan i nazadan, prisutan u hrvatskoj javnosti. Balkan je, poput Mediterana, istodobno i metafora, ali i stvarnost različitih tradicija, mentaliteta i stilova života koji svojom složenosti jednako pripadaju i povijesti i imaginaciji.

"Igre ili postrojbe" članak je koji opimjeruje uporabu folklornih izvedbi viteških igara za političku promociju nacionalnog identiteta, koji je u ovome primjeru, militariziran sve do oduzimanja smisla svečanosti koja ritmizira svakodnevni život.

Istovjetan je primjer sječe vola na Korčuli u *kumpaniji*, opisanoj u članku "Za ubit vola", gdje je obnova običaja odmak od svakodnevice za koju su krivi oni, kako kaže autorica, zavedeni egzotikom i aktualnom konjunkturom povijesnih tradicija.

Ova je knjiga zbirka znanstveno-esejističkih članaka u kojima Dunja Rihtman-Auguštin zasijeca u tkivo suvremene hrvatske povijesti, dodirujući gotovo sve aktualne teme posljednjega desetljeća. Knjiga se odlikuje sjajnom detekcijom političkih rituala i zbrajanjem mijena određene pojave u povijesti, no čini se da se iscrpljuje u deskripciji dok interpretacije nedostaje, što upućuje na pitanje: koji metodološki okvir, posebice unutar političke antropologije, rabiti za analizu hrvatskih kulturnih i političkih običaja. U kontekstu je to i pitanje do koje granice možemo naknadno intervenirati u vlastite tekstove, tj. može li redakcija nekoliko godina nakon prve verzije teksta osuvremeniti tekst ili razbija njegovu koherenciju. Ovdje je moguće pridružiti i primjedbenu tehničku naravi: navedeni izvori prvotnog objavljivanja nisu uvijek točni kao i naslovi originala i ovdje objavljenog članka, što može dovesti do nedoumice o kojemu se tekstu zapravo radi.

Autoričinu kritiku hrvatskoj etnologiji da se nije bavila određenim fenomenima mogli bi prihvatiti tek nakon povijesne analize teorija, škola i pravaca domaće etnološke znanosti, koja bi možda ponudila odgovore zašto se pojedini fenomeni nisu istraživali i što je bilo u fokusu znanstvenog interesa. Naime, upravo je autoričin zadatak onda napokon rasvijetliti i objasniti etnološke pojave, no čini nam se da je za to katkad ipak potrebno izaći na teren. Provjeravanje i skupljanje suvremenih kazivanja čini nam se neophodnim za usporedbu svakodnevice nekad i danas.

Ipak, opći dojam koji ostavlja ova knjiga jest politički angažirana literatura u kojoj se autorica ne ustručava napisati svoja politička stajališta. Esejističkom se obradom tema otvara prostor za dijalog i polemiku o političkoj svakodnevici, koji nedostaju u etnološkoj znanstvenoj disciplini koja često bježi u sigurna mjesta prošlosti.

Tea ŠKOKIĆ

Nastojeći u domaćoj sredini potaknuti povijesno-antropološka istraživanja djetinjstva — kakva su, primjerice, i ona povjesničarke Suzane Leček — znanstvenica na odsjeku za pedagogiju Filozofskoga fakulteta u Rijeci, Jasminka Ledić, iz privatne je sfere *izvukla* jednu *bilježnicu na crte* sa šezdeset i četiri crnom tintom ispisane stranice. Pokušala je dnevniku pisanom tridesetih godina u Zagrebu i Praputnjaku pribaviti kontekst koji bi ga učinio zanimljivim ili relevantnim i čitateljima koji emocionalno nisu vezani za dnevničara i njegov tekst. Riječ je o bilježnici — u knjizi Jasminke Ledić nazvanoj *Dnevnik Mladena Lokara* — koja se poput brojnih drugih godina čuva u kutiji i ima ponajprije vrijednost obiteljskoga spomenara, ali se, u nas na žalost najčešće samo slučajem, može prometnuti u *javni* tekst i tekst proučavanja.

Jasminka Ledić, Dnevnik Mladena Lokara, Uvod u povijest djetinjstva i mladosti, Filozofski fakultet u Rijeci, Rijeka 2000., 92 str.

Mladen Lokar je u doba kad piše dnevnik četrnaestogodišnji dječak, učenik II. klasične gimnazije i privremeni stanovnik Istarskog internata u Zagrebu. Rođen je u Praputnjaku, primorskome mjestu iznad Bakra, kamo odlazi za školskih praznika. Ni po čemu osobit dječak. Sudeći po rečenicama koje ispisuje šifriranim pismom ("svojom abecedom"), a zatim prepisuje u novu bilježnicu kako bi je dao "čitati roditeljima", čak prilično nezanimljiv, ne baš maštovit, niti dobar pripovjedač. Iako bi za našu sliku o Mladenu bilo bolje da dječak "uljepšava stvarnost" pa da ga zamislimo s maštom i tajnama, prepisivanje ili pisanje nanovo važnije je kao element u nekoj mogućoj analizi autobiografskoga